

Ю.О. КАРПЕНКО
(Чернівці)

МІСЦЕ І ФУНКЦІ ТОПОНІМІЧНОГО МАТЕРІАЛУ В ОБЛАСНОМУ СЛОВНИКУ БУКОВИНСЬКИХ ГОВІРІВ

1. Власні географічні назви творяться майже завжди на лексичній базі мови того народу, що населяє (в час виникнення назви) дану територію. Творяться вони словотворчими засобами цієї мови — переважно в їх більш або менш видозміненому, «топонімізованому» варіанті. За самою своєю природою пов'язуючись з певною місцевістю, власні географічні назви можуть бути використані для територіальної фіксації мовних явищ. Ця ж властивість топонімічних назв, їх локальний характер, зумовлює досить широко відбиття в них місцевих особливостей мови — діалектних рис, особливо рис лексичних. При цьому топонімічні назви можуть зберігати і такі діалектні риси, що вже зникли в сучасних говірках.

Відзначені властивості власних географічних назв показують доцільність і навіть необхідність використання топонімічного матеріалу в обласних діалектологічних словниках.

2. При наявності відповідних діалектних слів тотожні їм (або спорідненні з ними) топонімічні назви слід вводити всередину словникових статей, що їх реєстровими словами є загальні назви. Так, однією з ілюстрацій до словникової статті «черлений» (червоний) мусить стати назва притоки Пруту Черлена, до статті «бурдей» (1. халупа, погана хата; 2. землянка) — назва села Чернівецького району Бурдей. Територіальне прив'язування лексеми топонімічними назвами можна проілюструвати словом кичера (вершина нестрімкої гори). В межах області є два хутори з іменем Кичера і один — з іменем Кичерка. Усі три назви знаходяться в гірських районах— Путильському, Сторожинецькому та Вижицькому, по одній у кожному. Більшість топонімічних назв, що мусять увійти до обласного словника, знаходиться в середині словникових статей. У тих випадках, коли відповідної топонімічній загальній назви у сучасних говірках знайти не вдається, топонімічна назва має подаватися окремою словниковою статтю. Прикладом є слово бердо. Термін бердо як назва частини ткацького верстата відомий усім буковинським говорам; у цьому значенні він і виступає у вигляді окремої словникової статті. Однак у говірках поки що не зафіксовано слово бердо у давньому значенні «горб», «гора»; між тим гора Бердо в межах області є — Є в Сторожинецькому районі і струмок Бердо, що, можливо, відбиває відзначене І. Верхратським для слова бердо значення «прірва». Як загальний термін у буковинських говірках це значення теж не зафіксоване. Топоніми Бердо (гора і річка) слід подати в обласному словнику окремими статтями. Подібних випадків серед топонімічних назв Буковини є мало.

3. В обласній словник мусять увійти, звичайно, не всі топонімічні назви Буковини, а лише їх менша частина. Не увійдуть до словника зокрема топоніми: а) похідні від власних імен людей, напр. Григори (Сторожинецький

район), Гаврилової (Кіцманський р-н), б) похідні від загальних назв, які не увійдуть до обласного словника, оскільки не відбивають діалектної специфіки, напр. Долина (Заставнівський р-н), Березовка (Герцатський р-н), в) іншомовні — при відсутності в говірках споріднених засвоєних загальних назв, напр. р. Прут, р. Валекуца, с. Атаки.

4. Серед топонімічних назв, що увійдуть до словника, в першу чергу слід назвати ту їх структурну групу, що за походженням є загальними назвами, які перетворились на топонімічно без змін у своїй будові. Цю групу власних географічних назв можна назвати топонімічними метоніміями. До обласного словника увійдуть, таким чином, усі топонімічні метонімії, що походять від діалектизмів. Кілька прикладів з назв населених пунктів Чернівецької області Багна (Вижницький р-н, тричі) — діал. багна, жін. р., болото, багно; Вивіз (Вашківський р-н) — діал. Вивіз, Крутий підйом дороги; Грунь (Путильський р-н) — діал. грунь, гірський хребет, вершина гори; Рудка (Заставнівський р-н) — діал. рудка, іржаве болото, калюжа; Скінка (Вашківський р-н) — діал. стінка, скінка, скеля, стрімка скеля.

Зручність використання топонімічних метонімії полягає в тому, що вони збігаються за своєю звуковою формою з відповідними діалектними загальними назвами.

5. З більшою обережністю в словник слід вводити похідні від діалектних основ топонімічні назви, що мають те чи інше ускладнення своєї структури. Це доцільно робити, зокрема, для малопоширених слів або для слів, що локалізовані при укладанні словника недосить точно. Можна, напр., до словникової статті «коструж, костриж» (окунь) ввести назву хутора Кострижівка (Заставнівський р-н), хоч цей топонім, очевидно, пов'язується з діалектним костриж не прямо, а через посередництво власного імені людини.

6. Залучення до обласного словника топонімічного матеріалу мусить поєднуватися з уважним вивченням місцевих географічних термінів — різного роду загальних назв форм рельєфу та ландшафту. Вивчення місцевих географічних термінів, що мають нерідко дуже вузький район поширення, збагатить словник багатьма словниковими статтями. Ця робота невіддільна від топонімічних досліджень, оскільки а) місцеві географічні терміни є одним з важливих джерел власних географічних назв, б) нерідко постає питання про межі між місцевим географічним терміном і топонімом — тут можливі перехідні випадки. Пор. **котівець** — загальна назва невеликої порожистої річки (Глибочький район) і **Котовець** — власна назва двох річок в басейні р. Серет; **млинівка** — район річки, де є або може бути збудований млин (Глибочький район); **Млинівка** — друга назва р. Совиці в Кіцманському р-ні.

7. Вивчення топоніміки мобілізує діалектолога на розшуки досі не знайдених діалектних слів. Так, с. **Чагор** Чернівецького р-ну нібито вказує, що й на Буковині є відзначуване С. Грабцем для гуцульських говірок **чагор, чигор** «чагарник» (у Б. Д. Грінченка — **чагарь**). Однак серед матеріалів кафедри української мови ЧДУ це слово ще не зустрічалося.

Використання топонімічного матеріалу в Обласному словнику буковинських говорів аж ніяк не знімає завдання створення «Топонімічного словника Буковини», де б власні географічні назви були не додатковим, допоміжним

елементом, а об'єктом спеціального дослідження.

